
Стратегія конституційного оновлення України на сучасному етапі

20 травня 2015 р. у приміщенні Київського регіонального центру НАПрН України в межах фестивалю науки відбувся «круглий стіл» на тему «Сучасний конституційний процес в Україні: проблеми теорії і практики». Організаторами семінару виступили Національна академія правових наук України та Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

З вітальним словом до учасників «круглого столу» звернувся Віце-президент – керівник Київського регіонального центру НАПрН України, академік НАПрН України **В. П. Тихий**. Він, зокрема, привітав учасників заходу із миnulим Днем науки та ІХ Всеукраїнським фестивалем науки та наголосив на важливості розвитку сучасного конституційного процесу в Україні і його завданнях, а також зазначив, що Академія, її члени завжди брали активну участь у науковому забезпеченні супроводу конституційної реформи. Протягом останніх років на базі Київського регіонального центру НАПрН України діє методологічний семінар «Сучасний конституційний процес в Україні: питання теорії і практики», керівником якого є академік НАПрН України **О. В. Скрипнюк**, керівник відділу зв'язків з державними органами і міжнародними організаціями НАПрН України. **В. П. Тихий** побажав учасникам «круглого столу» плідних дискусій та успіхів у роботі.

У своєму вступному слові член Конституційної комісії, академік НАН України, директор Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України **Ю. С. Шемшученко** наголосив, що тема конституційного процесу досить довго, ще з часу прийняття Конституції, залишається проблемною. У 2004 р. були внесені істотні зміни до Конституції України, а у 2010 р. ці зміни рішенням Конституційного Суду України були визнані недійсними. У 2012 р., із створенням Конституційної Асамблеї, знову було здійснено спробу внести зміни до Основного Закону. Станом на осінь 2013 р. Конституційна Асамблея напрацювала науково обгрунтовану Концепцію внесення змін до Конституції України, але подальша робота Конституційної Асамблеї була призупинена у зв'язку із подіями на Майдані та зміною суспільно-політичної ситуації.

Нинішній Президент України **Указом** від 3 березня 2015 р. утворив нову Конституційну комісію як допоміжний орган при Президентові України з метою напрацювання узгоджених пропозицій щодо зміни Конституції України. Передбачено прийняття оновленої Конституції України, в тому числі комплексом заходів, спрямованих на імплементацію Мінських домовленостей, до кінця 2015 р. Оновлена Конституція України має стати загальнонаціональним політико-правовим договором та основоположним законом державного

і суспільного життя в Україні. Цей догвір має базуватись на наукових засадах, а також на національному, міжнародному та європейському досвіді конституційного розвитку. У цьому контексті варто було б належним чином використати нароби попередньої Конституційної Асамблеї, що здобули високу оцінку Ради Європи та Венеціанської комісії. Важливими є методологічні питання. Необхідно вирішити, чи варто здійснювати повну ревізію Конституції, чи оновити її частково. На переконання Ю. С. Шемшученка, варто було б здійснити повну ревізію, але це надзвичайно складне завдання. Науковцями вже підготовлено багато пропозицій теоретичного характеру щодо модернізації Конституції України, тому зараз стоїть питання їх практичної реалізації. Конституційною комісією наразі розглядаються питання організації державної влади. У Конституції України варто закріпити не тільки принцип розподілу влади, а й принцип її «згуртування», об'єднання для вирішення тих чи інших проблем.

У доповіді заступника голови Конституційної комісії, доктора юридичних наук, професора, судді Європейського суду з прав людини **В. Г. Буткевича** наголошувалося, що одним із трьох масивів проблем, над якими працює Конституційна комісія, є права і свободи людини. У складі Конституційної комісії створена відповідна робоча група. Він, зокрема, зупинився на проблемах і труднощах робочої групи, наголосив, що вона працює повільно. Причиною цього є відсутність активності серед громадськості.

Від самого початку передбачалося, що в рамках цієї робочої групи найбільш складними будуть питання обмежень прав і свобод людини, які ми маємо в чинній Конституції України. Не всі вони є такими, по яких Україна взяла на себе зобов'язання за міжнародними конвенціями. Трапляються випадки, коли Україна не відмовилась від обмежень прав і свобод людини у правозастосовній практиці, не звертаючи увагу на те, що Конституція України подібні обмеження забороняє.

Другою складною групою питань є приведення Конституції України в частині прав і свобод людини і громадянина у відповідність до положення, за яким норми Конституції України є нормами прямої дії. Відсилання до національного закону часто нівелює положення Конституції. Важливо внести до Конституції України такі зміни, які поліпшать статус громадян. Необхідно, щоб норми були чітко зрозумілими та могли правильно застосовуватися.

Важливим питанням є конституційне вдосконалення положень про права національних меншин, які неможливо вирішити без внесення змін до I розділу. Але поки що не напрацьовані конкретні пропозиції, що стосуються колективних прав національних меншин. Існують певні проблеми, які стосуються положень соціальних прав. Необхідно сформулювати ці права таким чином, щоб держава дотримувалась і виконувала їх.

Потребує вдосконалення система викладу статей, тому робоча група взяла за основу структуру побудови Хартії прав людини Європейського Союзу.

У цьому контексті велике значення надається розробленню положень, що стосуються гідності людини. У цій частині є успішні напрацювання і фактично підготовча робота вже завершена. II розділ Конституції буде розпочинатись викладом положень про гідність. Буде записано, що гідність становить основу для всіх прав. Бо не може бути реалізації права без поваги людської гідності.

Складним є питання щодо редакційного формування положення про право на освіту. Щодо цього важливо надати нашим громадянам той мінімум прав, яким користуються громадяни інших демократичних країн. Постає проблема конституційного забезпечення права корінних народів національних меншин на освіту. У цьому контексті робочою групою було визначено обов'язки держави і способи їх виконання нею.

Найближчим часом планується розглянути групу статей, присвячених питанням рівності та солідарності. Там також є багато складнощів у відносинах, що виникають із закріпленням права людини на працю. Необхідно забезпечити людям певні реальні права і відповідальність держави за стан їх виконання перед суспільством.

Після соціальних прав у структурі розділу будуть зазначені статті, що торкаються громадянства, а насамкінець блок прав, що стосуються правосуддя, тобто яким чином повинні захищатися судом права, що закріплені у II розділі. Сюди має потрапити право на справедливий суд, яке наразі в Конституції відсутнє. У цьому ж блоці будуть розглядатися проблеми законності та пропорційності стосовно прав і свобод.

Багато проблем стосуються саме юридичної техніки формулювання положень і змісту прав. Не можна просто механічно перенести всі права, що записані в чинній Конституції України і сказати, що вони відповідають нашим потребам. Відсутність володіння юридичною технікою створює великі проблеми для тих, хто приймає закон. Наприклад, Закон «Про люстрацію» демонструє відсутність вміння приймати законодавчі акти, враховуючи міжнародні стандарти. У преамбулі внесені три основні закономірні цілі – збереження демократичних і соціальних цінностей, верховенство права, непорушність прав і свобод людини. Тобто такий собі класичний набір, що можна втиснути у будь-який законопроект, але зміст закону значно вийшов за ті цілі, що були поставлені. Існує міжнародний стандарт, за яким, за умови визначення легітимної мети, не слід виходити за її межі.

У процесі роботи Конституційної комісії виникає ще одна проблема. Є статті, внесення змін до яких є неможливим без змін до I розділу та інших розділів, які приймаються референдумом. Із введенням децентралізації виникає проблема, як бути у разі прийняття актів, що порушують права людини на рівні місцевих органів влади, тобто хто має призупиняти дію таких актів, як це зробити і т. д. Отже, проблема із виходом на інші розділи Конституції України дійсно існує. Але робоча група намагається формулювати розділ по правах і свободах людини таким чином, щоб це не суперечило основним зобов'язанням нашої держави. Наприклад, Акт про громадян-

ські і політичні права 1966 р. і Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у багатьох пунктах суперечать один одному. Україна ратифікувала обидва документи і вони є частиною національного законодавства. Тому конституційні положення мають бути сформульовані таким чином, щоб не суперечити цим обом документам.

На сьогодні роботу над оновленням II розділу Конституції України проведено на третину. Після завершення плануються поїздки членів робочої групи в регіони для обміну думками з громадськістю. Всі турбуються, щоб у нас були сильний президент, сильний парламент, сильна судова влада. Але насамперед має бути сильною людина з її правами, гарантіями і захищеністю.

Роботу робочої групи ускладнюють пасивність народних депутатів, які входять до її складу і не з'являються на засідання, а також відсутність представника профільного комітету парламенту. Робоча група готова змінювати час засідань, працювати у вихідні дні, аби тільки зацікавлені особи мали можливість прийти на засідання.

У своїй доповіді «Перспективи розвитку конституційної юрисдикції в Україні» голова Конституційного Суду України, академік НАПрН України **Ю. В. Балулін**, зокрема, наголосив, що головним завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Основного Закону держави на всій території України, у тому числі шляхом судового конституційного контролю.

Практика конституційного судочинства показує, що окремі аспекти діяльності єдиного органу конституційної

юрисдикції в Україні потребують удосконалення. Так, доцільно ст. 150 Конституції України, що визначає повноваження Конституційного Суду України, доповнити додатковими повноваженнями, згідно з якими Суд: здійснює перевірку на відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень), які підлягають застосуванню судом у конкретній справі, за конституційними скаргами громадян України, іноземців, осіб без громадянства і юридичних осіб та за запитами судів загальної юрисдикції у порядку, визначеному законом; надає офіційне тлумачення лише Конституції України, а не законів України; не є повноважним розглядати питання щодо конституційності законів України, якими регулюються питання Державного бюджету України, податків та інших загальнодержавних внесків, якщо державний борг перевищує половину валового внутрішнього продукту України, крім випадків скасування чи звуження існуючих конституційних прав і свобод або порушення встановленої цією Конституцією процедури розгляду, ухвалення зазначених законів чи набрання ними чинності; звертається до Президента України та Верховної Ради України із щорічним посланням про стан дотримання в Україні конституційної законності; передбачити, що рішення про неконституційність правового акта набуває чинності з дня ухвалення Рішення, але Суд може встановити і інший строк втрати чинності правовим актом, який визнаний Конституційним Судом України неконституційним.

Далі Ю. В. Баулін наголосив, що доцільно було б внести зміни до ст. 148 Конституції України, якими установити, що Конституційний Суд України складається не з вісімнадцяти, а з п'ятнадцяти суддів Конституційного Суду України; Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають не по шість, а по п'ять суддів Конституційного Суду України; відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України відбувається лише на конкурсній основі в порядку, визначеному законом; у Конституційному Суді України діють дві палати Конституційного Суду України, до кожної з яких входять по сім суддів Конституційного Суду України. Голова Конституційного Суду України не входить до складу жодної з палат Конституційного Суду України; кожна палата виступає як Конституційний Суд України у двох видах справ, а саме щодо конституційності законів, інших правових актів (їх окремих положень) при розгляді конституційних скарг фізичних і юридичних осіб та запитів судів загальної юрисдикції.

Слід також чітко розмежувати компетенцію Суду щодо надання ним висновків та прийняття рішень, для чого визначити у ст. 150 Конституції України, що рішення та висновки мають однакову юридичну силу; рішення та висновки Конституційного Суду України є однаково обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені.

Значне місце доповідач присвятив питанням щодо процедури відправлення конституційного судочинства. Запропоновані зміни до Основного Закону

України, у разі їх прийняття парламентом, згідно з процедурою, встановленою розділом XIII Конституції України, потребують і ухвалення Закону України «Про Конституційний Суд України» та конституційне судочинство, яким регулюються основні питання, пов'язані з процесом розгляду справ єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні, зокрема: визначення повноважень та процедури розгляду справ Судом, Палатою та Колегіями суддів; врегулювання порядку звернення до Суду суб'єктів права на конституційне подання, конституційне звернення та конституційну скаргу; передбачення можливості звернення до Конституційного Суду України із запитом судів загальної юрисдикції визначити перелік питань та суб'єктів права такого запиту; встановлення чіткого порядку попереднього розгляду звернень до Конституційного Суду України, розмежування повноважень Секретаріату Суду та самого складу Суду; установлення порядку розподілу звернень між суддями та затвердження судді-доповідача у справі; визначення підстав, порядку та строків вирішення питання про відкриття конституційного провадження Колегією та Палатою Суду; доповнення переліку підстав для відмови у відкритті конституційного провадження через ненабрання або втрату чинності оскарженим правовим актом або його окремими положеннями та наявність рішення або висновку Суду щодо того самого предмета оскарження, або ухвали про відмову у відкритті провадження з такого самого питання; встановлення порядку проведення пленарних засідань та засідань Суду і Палати Конституційного

Суду України, а також переліку питань, які на них розглядаються; врахування особливостей розгляду Конституційним Судом України справ з кожного з питань, які віднесено до його компетенції, тобто зазначити особливості проваджень по кожній категорії справ.

«Конституція – це політико-правовий акт стратегічного характеру», – зазначив у своїй доповіді «Стратегічні й тактичні аспекти сучасного конституційного процесу в Україні» провідний науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор **О. І. Ющик**. При прийнятті та перегляді Конституції ця її властивість має обов'язково враховуватися. Ігнорування стратегічного характеру Конституції, розрахунок тільки на тактичні завдання й тимчасові переваги знецінює Основний Закон держави, позбавляє національну юридичну систему міцного нормативно-правового фундаменту. Більше того, суто тактичні конституційні рішення, що не вписуються в науково обґрунтовану стратегію розвитку країни, як показує практика, заводять суспільство у «болото» політичної сваволі.

Україна, зрештою, отримала у результаті «конституційних реформ», які здійснювали можновладці впродовж останніх двадцяти років, німичне громадянське суспільство, недолугу політичну систему, нікчемне законодавство і корумповану юридичну систему, відсутність бодай натяку на найближчі продуктивні зміни. В останній рік виникли суспільні втрати, що реально загрожують безпеці людини й країни, і втратою національної державності.

На жаль, ставлення сьогоднішніх можновладців до конституційного процесу по суті не відрізняється від ставлення до нього попередників. Є очевидним, що якість кожного нового складу публічної влади в Україні дедалі тільки погіршується. Сьгодні, без перебільшення, можна констатувати відсутність парламентаризму в Україні. Причини такого стану слід шукати у тій політичній системі, яка породжує і живить неякісну, деградуючу владу. Сучасна влада виходить виключно з їх корисливих «тактичних» міркувань стратегічного конституційного розвитку України.

За таких умов постає питання необхідності конституційних реформ. Потрібним і актуальним є оновлення Конституції України, яке базується на науково визначеній стратегії конституційного розвитку, що тактично враховує наявну суспільно-політичну ситуацію в країні й тенденції розвитку її не менш як на десятилітній період.

Визначити і реалізувати дві складові оновлення Конституції – стратегічну й тактичну – головне завдання сучасного конституційного процесу. Не вирішуючи його роками, українське суспільство втрачає дорогоцінний час, відстає у своєму розвитку і, зрештою, деградує.

Практики реалізації тієї форми державної влади, що визначена Конституцією 1996 р., виявилось досить, аби переконати суспільство у потребі змінити співвідношення статусів президента і парламенту на користь останнього і перейти до парламентсько-президентської форми правління. Цю необхідність у розвитку парламентаризму суспільство однозначно підтвердило в ході масових протестів 2004 та 2013–

2014 рр. Та змінити Конституцію належним чином ані тодішня, ані наступні влади виявилися неспроможними.

Окреслилася необхідність більш продуманого підходу до конституювання вказаної форми правління, що не обмежується змінами самого лише співвідношення статусів президента, парламенту й уряду, а включає комплекс змін в організації та реалізації установчої влади народу, у співвідношенні державної влади та місцевого самоврядування, тобто передбачає здійснення глибокої правової реформи усіх без винятку державних і самоврядних інститутів, найперше, парламенту, як ключової ланки в парламентсько-президентській моделі влади. Це, так би мовити, змістовний, матеріальний аспект.

Водночас позначився й процесуальний аспект, а саме, необхідність забезпечити гарантію, незворотність конституційних змін, аби виключити можливість контрреформи, реваншу, як це сталося щодо конституційних змін 2004 р. Тобто виявилася необхідність в удосконаленні самого конституційного процесу, в переведенні його на більш надійну основу, метою якого є проведення конституційної реформи.

Ця реформа має змінити три політичні моменти: 1) розмежувати, хоча б формально, владу і бізнес; 2) зменшити відчуження громадян від влади; 3) упорядкувати багатопартійність і стимулювати розвиток і відповідальність партій, як ідейно-політичних організацій за публічну владу.

Ухвалення нової редакції Конституції на референдумі, таким чином, стає ключовою ланкою в реалізації стратегії конституційного процесу, від якої за-

лежить успішність політичної та правової реформ, а з ними й реформування усіх інших сфер.

Через конституційні зміни відкривається шлях системно, послідовно і виключно на правовій основі здійснити не тільки кадрове оновлення, а й реформи публічної влади. Нова якість влади дасть можливість створити умови для розвитку політичної системи.

«Вимогою часу є не тільки косметична корекція, а зміна філософії усієї моделі врегулювання діяльності місцевого самоврядування», – наголосив у своїй доповіді «Концептуальні проблеми реформи конституційної моделі місцевого самоврядування в сучасній Україні» старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, член Конституційної Комісії **О. В. Батанов**. Місцеве самоврядування – це публічна влада територіальної громади з усіма її атрибутами, і одночасно інститут громадянського суспільства, форма самодіяльності населення, вияв його здатності управляти власними справами автономно від держави.

На його думку, перш за все на конституційному рівні потрібно врегулювати статус територіальної громади, визначити основні функції та повноваження держави та органів державної влади у сфері самоврядування територіальних громад, закріпити механізм реалізації прав людини та громадянина у процесі самоврядування територіальних громад, зафіксувати форми та гарантії участі їх членів у здійсненні завдань, функцій та компетенції місцевого самоврядування, визначити його

правові, територіальні, матеріальні, фінансові та інші основи.

Необхідно створити оптимальні конституційно-правові умови для реалізації принципу визнання та гарантування місцевого самоврядування, первинним суб'єктом та основним носієм функцій та повноважень якого є територіальна громада.

Доцільно було б закріпити принцип, згідно з яким місцеве самоврядування – це самостійний та організаційно відокремлений від органів державної влади вид публічної влади, який здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи та посадових осіб місцевого самоврядування.

Акцентувати увагу на первинності територіальної громади як основного суб'єкта місцевого самоврядування, чітко зафіксувати положення, що держава гарантує усі права територіальних громад, при цьому зробити акцент на тому, що вони володіють усією повнотою прав юридичної особи.

Визначити основні принципи місцевого самоврядування, зокрема визнання територіальної громади первинним суб'єктом місцевого самоврядування, його державної підтримки та гарантованості, гуманізму, визнання людини, її прав і свобод найвищою соціальною цінністю та головною метою місцевого самоврядування, народовладдя і виборності, законності, поєднання державних та місцевих інтересів, субсидіарності, повсюдності, публічності і прозорості, правової, організаційно-кадрової та матеріально-фінансової самостійності і спроможності, судового захисту прав місцевого самоврядування.

Впровадження в Україні принципу повсюдності місцевого самоврядування створило б правові умови для активізації життєдіяльності територіальних громад, чіткі територіальні межі їхньої муніципальної діяльності, сприяло б децентралізації публічної влади, розмежуванню функцій та повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, розширенню самостійності і відповідальності територіальних громад у вирішенні завдань життєзабезпечення і розвитку територій, міст, селищ і інших населених пунктів з урахуванням місцевої специфіки, соціально-економічних особливостей і культурно-історичних традицій громад і регіонів.

Зокрема, надання представницьким органам місцевого самоврядування на регіональному рівні права на утворення власних виконавчих органів перетворило б ці органи у самодостатні та дієздатні суб'єкти місцевого самоврядування.

Однією із конституційних новел має стати стаття, головна ідея якої полягала б у тому, щоб підвищити статус асоціації місцевого самоврядування, посилювати право територіальних громад утворювати такі асоціації і захищати за їх участю свої муніципальні права. Щоб місцеве самоврядування розвивалось, воно повинно мати відповідні механізми захисту своїх прав. Одним із таких механізмів і мають стати асоціації, що являють собою потужні механізми захисту громадянського суспільства і місцевого самоврядування.

У своєму виступі відомий політичний і громадський діяч **О. О. Мороз** наголосив, що теорія конституційного процесу розвивається і поглиблюється,

а практика зводиться до того, як написати формулювання так, щоб влада, яка є у конкретних людей, у них же і залишилася.

Проекти змін до Конституції, напрацьовані попередніми робочими групами (Конституційною Радою, Конституційною Асамблеєю), виявилися нікому не потрібними, оскільки не відповідали інтересам існуючої влади, яка хоче зберегти свої повноваження, що були закріплені ще у 1996 р.

Новий розроблений проект змін до Конституції України є імітацією змін. Поки Конституцією не будуть створені умови для того, щоб людина могла захистити свої права, будь-які обговорення залишатимуться лише формальністю.

З точки зору змісту і процедури напрацьованих змін до Конституції, це не та реформа, якої вимагав Майдан і яку розуміють науковці та особи, які зайняті у структурах представницької влади на місцях. Поки не буде вирішене ключове питання ліквідації адміністративної вертикалі і передачі повноважень органам місцевого самоврядування, як це зроблено у Європі, ми будемо лише говорити про права людини, а вони не будуть виконуватися; ми будемо говорити про корупцію, як зло, але вона буде розвиватися і зміцнюватися.

Депутати наразі не ходять на засідання Конституційної комісії, а завтра вони не голосуватимуть за ці зміни. Приводити Конституцію у відповідність із Мінськими угодами не можна, оскільки вона повинна бути вищою за будь-які угоди. Допоки повноваження не будуть передані на місця, поки людина не відповідатиме за те, яку владу вона формує, вона не зможе захистити

свої права і все буде робитися так, як і сьогодні, коли начальник не відповідає ні перед ким, окрім того, хто його призначив. А тому потрібно змінювати систему влади.

Суддя Конституційного Суду України у відставці **В. М. Кампо** у своїй доповіді зупинився на аналізі євромоделі Конституції, на її ролі та впливі на створення Конституції України. Одна Конституція України не стала безпосередньо діючим правом, оскільки була здебільшого атрибутом держави, її фактичним символом. Таке вихолощення правової ролі Конституції призводить до того, що головним у практиці її реалізації є не захист гідності та прав людини, не забезпечення верховенства права, а функціонування органів влади, які насамперед виконують функції державного примусу.

Запровадження в Україні європейської моделі Конституції має вирішити основні проблеми української Конституції, зокрема: підвищення довіри та авторитету Конституції України в очах громадян, гідність і права яких повинні бути бездоганно захищені, а сам Основний Закон має бути нормою прямої дії. Без цього весь конституцієдавчий процес втрачає будь-який сенс.

Сьогодні ж довіра громадян до своєї Конституції знаходиться на досить низькому рівні. І в цьому плані одним із рішень парламенту доцільно було б прийняти акт про відновлення довіри до Конституції України. Таким чином, можна було б подбати про підвищення довіри громадян, щоб уникнути деяких недоліків в її реалізації сьогодні та в майбутньому. Особливо це потрібно для захисту гідності та прав людини.

Європейська модель Конституції означає виключення впливу на конституційну практику «тіні» – тіньової економіки, тіньової політики, тіньового права і тіньових соціальних відносин. Як підтверджує аналіз цієї практики в Україні, основні проблеми її Конституції не стільки в ній самій, скільки в середовищі, в якому їй доводиться функціонувати.

Воно не тільки гальмує суспільний розвиток України, але й спотворює та руйнує практику реалізації її Конституції. Тому без подолання зазначених тіньових явищ як правовими, так і просвітницькими, громадськими, культурними та іншими засобами, Основний Закон не може нині і не зможе в майбутньому належним чином виконувати свої правові та інші функції. Конституційна реформа має спиратися на природно-правову основу. Без неї Конституція буде відірвана від свого органічного середовища – громадянського суспільства, а значить – не зможе належним чином виконувати частину своїх регулятивних, захисних та охоронних функцій.

З метою розробки європейської моделі Конституції в Україні у конститу-

ційдавчому процесі, принаймні, необхідно: 1) забезпечити підвищення довіри та авторитету Конституції України шляхом закладання реальних гарантій втілення європейських спільних демократичних цінностей та прямої дії її положень; 2) подбати про ліквідацію або хоча б про суттєве скорочення тіньової економіки, тіньової політики, тіньового права і тіньових соціальних відносин; 3) вдосконалити організацію процесу конституційного реформування, зокрема шляхом створення в Конституційній комісії двох підкомісій та використання інституту Установчих зборів.

В обговоренні доповідей взяли участь доповідачі та учасники «круглого столу». У дискусії виступили Ю. С. Шемшученко, О. В. Скрипнюк, В. М. Кампо, Л. А. Карп'юк, А. А. Яковлев, О. О. Томкіна, Р. В. Губань та ін.

Матеріали підготував:

О. Скрипнюк, керівник відділу зв'язків з державними органами і міжнародними організаціями Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України